

## A hármás határ mentén gyűjtött korpuszok feldolgozási lehetőségeiről\*

1. Köszöntő tanulmányunkat sok szeretettel nyújtjuk át Révay Valériának közös munkahelyünkre, közös célkitűzéseinkre, közös munkánkra is emlékezve.

Révay Valéria 1973–2003 között a Nyíregyházi Főiskola (ill. jogelődje, a Bessenyei György Tanárképző Főiskola) Magyar Nyelvészeti Tanszékének volt oktatója, a tanszéken folyó tudományos munka résztvevője. Több pályázat keretében együtt végeztünk kutatásokat a hármás határ mentén, kárpátaljai, romániai és magyarországi kutatópontokon azt vizsgálva, hogy Trianon óta milyen jellegű nyelvi változások következtek be az államhatár két oldalán hasonló geopolitikai, de eltérő nyelvpolitikai körülmények között. Legfontosabb kutatási céljaink voltak: (1) az országhatár nyelvi egységesülést és az ezzel összefüggő nyelvi elkülönülést befolyásoló szerepének vizsgálata; (2) a szinkron jellegű változások bemutatása a különböző nyelvi szinteken eltérő nyelvi szituációkban (a régió magyarországi és országhatáron túli településein); (3) a történelmi Szabolcs, Szatmár és Bereg megye területén található kisebb nyelvjárási egységek feltérképezése; (4) az egyes nyelvjárási jelenségek izoglosszáinak megrajzolása; (5) a nyelvjárási különbségek mögött meghúzódó népességtörténeti és településtörténeti okok feltárása (I. P. LAKATOS ILONA szerk. 2002: 42).

A köszöntés alkalmat ad arra, hogy áttekintsük, korábbi célkitűzéseinkből mit valósítottunk meg, részben a „szétválás” következtében is ki milyen irányban haladt tovább.

2. Az FKFP 0890/97 sz. pályázat keretében fogalmaztuk meg először programként a magyar-ukrán, magyar-román határ két oldalán egymással régebben kommunikációs kapcsolatban lévő településeken végbement nyelvi változások komplex vizsgálatát. Céljaink közt szerepelt a szinkron változások történeti háttérének feltárása is. Hamar kiderült azonban, hogy a megfogalmazott célkitűzések komplexitásukkal szétfeszítik a pályázat kereteit, illetve térben is messze túlmutatnak az eredetileg tervezett határ menti sávon. Abban az időben nem lehetett kérdéses, hogy a főiskola kutatói kiaknázzák a kétféle, egyrészt a főiskola geopolitikai helyzetéből származó, másrészt a túloldalon a rendszerváltozások eredményezte határátjárhatóság és demokratizálódó légkör nyújtotta lehetőséget. Ki kellett használni az alkalmat, hogy végre lehet kutatni a magyar vonatkozású levéltári forrásokat Kárpátalján és a Partiumban, térben és időben tehát addig kellett tágítani a nyelvtörténeti vonatkozású kutatások határait, ameddig csak lehetett. Ezért az előzmény és a következmény vizsgálatát különböző pályázati forrásokból, két külön kutatócsoport végezte a továbbiakban. A Révay Valéria által vezetett nyelvjárás-történeti kutatócsoport két OTKA pályázat anyagi támogatásával (T 032868, T 025 237) a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárban, a beregszászi levéltárban és a szatmárnémeti levéltárban gyűjtött missilis leveleket, tanúvallomásokat, zálogos- és osztályleveleket a XVII–XIX. századból, majd elvégezte a dokumentumok nyelvi anyagának elemzését.

A kutatómunka eredményének nyomtatásban megjelent szintézisei igazi hiánypótló munkák, hiszen a XVII–XIX. század nyelvállapotának gazdagon adatolt bemutatásával sokáig adós maradt a magyar nyelvtudomány (vö. GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ 2006:369). Az elsőként RÉVAY VALÉRIA szerkesztésében megjelent korpuszkötet *A XVII–XIX. századi levelek Északkelet-Magyarországról* (Nyíregyháza, 2003.) négy vármegye, Bereg, Máramaros, Szatmár és Ugocsa 28 településén gyűjtött 57 darab missilis, tanúvallomás, zálogos- és osztálylevél anyagát közli betűhív átírásban, s ahol lehet, mellékeli az eredeti dokumentum fénymásolatát is. A heterogén, különböző állapotú, más-más kézírású anyag átírásában a kutatók Révay Valéria irányítása alatt következetesen ügyeltek az archaikus írású betűk jelölésére. A sorszámozott iratokat a szerkesztő megyénként rendezte. A valódi

---

\* Készült az OTKA k 76239 sz. pályázat keretében.

változásvizsgálat végzéséhez igen hasznosnak bizonyulhat a korpuszkötet végén található több mint harminc oldal terjedelmű hely- és személynév-, illetve szómutató.

Egy évvel későbbi a korpuszkötet nyelvi anyagát feldolgozó munka, a *Tanulmányok Bereg, Máramaros, Szatmár és Ugocsa XVII–XIX. századi nyelvállapotáról*. A tanulmánykötet első harmadában RÉVAY VALÉRIA szerzőtársa MIZSER LAJOS a terület helynévanyagáról közöl hasznos ismereteket. A kiadvány terjedelmesebb részében „Minden elismerést megérdemel RÉVAY VALÉRIÁNAK az iratok tüzetes nyelvjárás(történet)i elemzésére irányuló mikrofilológiai fáradozása” (SEBESTYÉN ÁRPÁD 2006:141). Ünnepeztünk először vármegyéenkénti bontásban időrendben, iratonként végzi el az analízist: az iratok helyesírásának, hangjelölésének jellemző sajátosságai, majd a magán-, illetve mássalhangzók szembenállásonkénti vizsgálata, továbbá a hangellentétek feloldásának típusai a szövegekben. Külön erénye a kötetnek, hogy minden egyes iratnak felleltározza az alak- és mondattani sajátosságait is, melyekre a korábbi nyelvjárás-történeti leírások kevesebb figyelmet fordítottak. Egyenként veszi sorra lelkiismeretes precízsgel az összes számba vehető adatot, hogy azokból összegzésként megyéenként kirajzolódjék a korszak nyelvi szintek szerinti nyelvállapota. (A két tanulmánykötet ismertetéséhez l. SEBESTYÉN ÁRPÁD: Két könyv az északkeleti régió nyelvjárástörténetéhez. Magyar Nyelvjárások 2006:137–43; GRÉCZY-ZSOLDOS ENIKŐ: Két kötet Északkelet-Magyarország XVII–XIX. századi nyelvéről, Magyar Nyelv 2006: 369–70).

A tanulmánykötet szintézise a *Nyelvhasználati szintek az északkeleti nyelvjárási régióban a XVII–XIX. században* címmel a Debreceni Egyetem Doktori Iskolájába benyújtott és megvédett habilitációs értekezés. A három kötet igen értékes adalékokat szolgáltat mind a nyelvtörténet, mind a nyelvjárástörténet számára egy kevésbé kutatott korszak kevésbé feltárt peremrégiójából. S e lokalizálható nyelvjárástörténeti adatok a másik kutatócsoport által végzett szinkron vizsgálatok előzményeiként is számba vehetők annak ellenére is, hogy csupán egyetlen közös „kutatópont” (Mezőkaszony) szerepel az azonos töből sarjadó kutatásban. A valódi változásvizsgálat lehetőségét ígéri a másik kutatócsoport számára a XVII–XIX. század nyelvállapotának megyéenkénti összevetése a XX–XXI. század fordulójának nyelvállapotával, figyelembe véve mindazon tényezőket és jellemzőket (tudatosan ↔ nem tudatosan közölt nyelvi adatok, hivatalos írásosság ↔ kérdőíves módszer stb.), amelyek a kétféle stílusú és más-más módszerrel gyűjtött nyelvi korpuszt jellemezhetik.

3. A hármas határ mentén gyűjtött, az ezredforduló nyelvállapotát tükröző, jelentős mennyiségű anyag számítógépes rögzítését kezdetektől fontos feladatnak tartottuk. A nyíregyházi kutatócsoport célkitűzésévé tehát az informatizált adatbázis, illetőleg a dimenzionális szemléletnek megfelelő többdimenziós nyelvföldrajzi térképlapok készítése vált. Mindezt már a 2009-től induló OTKA-pályázat (K 76239) keretében valósíthatjuk meg. Célkitűzéseinket, feladatainkat megfogalmazva egyetérthetünk KISS JENŐVEL abban, hogy „A legtöbb olyan eredményt, amellyel a dialektológia leginkább tud nyelvészeti és tudományközi érdekeltsgű és fontosságú eredményeket produkálni – új ismereteket adva a nyelvtudomány érvényes tételeihez –, a nyelvföldrajzi és szociodialektológiai kutatásoktól (a kettő részleges fedésével s dialektometriai vizsgálatok alkalmazásától) várhatjuk” (KISS JENŐ 2007: 13).

A dialektometriai irányzat megalapítója Jean Séguý, aki a múlt század hetvenes éveiben nyelvatlaszok számítógépes feldolgozásával, taxometrikus módszerrel próbálta meg a nyelvjárások osztályozását; igazolta, hogy számítógép segítségével lehetséges olyan izoglosszátérképeket szerkeszteni, amelyek a korábbiaknál megbízhatóbban mutatják a jelenséghatárokat (vö.: BALOGH LAJOS–KISS G. GÁBOR 1992: 6).

A számítógépes dialektológia kiemelkedő képviselője Hans Goebel, ő az egyes nyelvjárások közötti azonosságok és különbségek mérését tűzte ki célul; a francia, a rétoromán és az olasz nyelvatlaszok számítógépes értékelésével foglalkozott (l. VÉKÁS DOMOKOS 2007: 289–293).

Magyarországon Balogh Lajos és Kiss Gábor 1992-ben számol be A magyar nyelvjárások atlaszá-nak számítógépes feldolgozásáról (l. BALOGH–KISS G. GÁBOR 1992: 5–17, vö. még Balogh–Kiss Gábor 2002: 41–54). A romániai magyar nyelvjárások atlaszá-nak korszerű megjelentetéséhez is a számítógépes technikát alkalmazták (JUHÁSZ DEZSŐ 1997: 199–207). Hegedűs Attila a szilágysági nyelvjárás két időmetszetben felvett adatait vetítette térképlapokra (HEGEDŰS ATTILA 2005). (A számítógépes térképezés módszereiről és elveiről lásd még LIZANEC PÉTER 1992: 13, bibliográfia: 55; a számítógépes dialektológiáról vö.: KISS JENŐ szerk. 2001: 141–144.)

Jelentős előrelépést jelentett a Vékás Domokos által kifejlesztett Bihalbocs dialektológiai (lejegyzésszerkesztő, hangkezelő és térképgeneráló) szoftver (<http://geolingue.elte.hu>; <http://www.bihalbocs.hu>). Napjaink számítógépes dialektológiájának feladatai között említhetjük a papíratlaszok informatizálását. Hegedűs Andrea egyesített számítógépes magyar nyelvátlasz létrehozásán fáradozik (HEGEDŰS ANDREA 2002: 120–127). Vargha Fruzsina Sára a nagyatlasz ellenőrző gyűjtése során készített hangfelvételek digitalizálását, adatbázisba rendezését végezte el, kísérletet tett olyan nyelvi jelenségek területi szempontú vizsgálatára, amelyek a nagyatlasz térképlapjai alapján nem vagy kevésbé vizsgálhatók (vö.: VARGHA FRUZZINA SÁRA 2007a: 279–288). Elkészült a Magyar nyelvjárás hangoskönyv, amely „mind kutatás, mind ismeretterjesztési szinten új lehetőségeket nyit meg a dialektológiában” (vö.: VARGHA FRUZZINA SÁRA 2007b: 442).

Elméleti és módszertani szempontból is kiemelkedő Bodó Csanád követéses vizsgálatra épülő moldvai multimédiás atlaszának terve: a Bihalbocs „programot nemcsak a térképezési és statisztikai eljárásokhoz alkalmaztuk, hanem ez adja a régebbi és az újabb gyűjtésű moldvai anyag feldolgozásának általános keretét. Fejlesztésével lehetővé vált, hogy az egységes technológia alkalmazásával felvett hangzó moldvai anyagból kialakítsuk az első magyar nyelvi multimédiás („beszélő”) atlaszt” (BODÓ CSANÁD 2007: 41).

**4. BODÓ CSANÁD módszere „a nyelvföldrajzi módszernek szociolingvisztikai kiterjesztése a nyelvi változások vizsgálatában”** (i. m. 37.) a mi jelenlegi kutatásainkra is jellemzők. Eddigi feldolgozó munkánk során kikristályosodott az is, hogy legfontosabb célkitűzéseinket (az országhatár nyelvi elkülönítő szerepének mennyiségi mutatókkal való bemutatása, a különböző nyelvi szituációkban élő, más-más beszélőközösségekhez tartozó, azonos szociokulturális státuszú csoportok nyelvhasználati mutatóinak összevetése, a nyelvi változások szinkron dinamizmusának érzékeltetése, a lehetséges változási irányok előrevetítése) többdimenziós nyelvföldrajzi ábrázolással, többdimenziós térképlapokkal valósíthatjuk meg. Kidolgoztunk tehát egy olyan – Magyarországon eddig még nem alkalmazott – ábrázolási technikát, amely alkalmas arra, hogy a nyelvi adatokat a tér, idő és társadalmi dimenziók metszéspontjában elhelyezve kartográfiailag mutassa be a nyelvi változások szinkron dinamizmusát. (Az általunk alkalmazott új ábrázolási módszerről részletesebben lásd: T. KÁROLYI–P. LAKATOS 2006: 83–95; P. LAKATOS–T. KÁROLYI 2007: 300–308.) Az új szemlélet új, komplexebb módszereket követel, meg kell oldani az új dimenziók, illetve viszonyok térképes ábrázolását. A legnehezebb feladatot eddigi munkánk során az ennek alapot adó szoftver fejlesztése jelentette, hiszen a sajátos nyelvjárás adatbázis rögzítésére alkalmas program létrehozása majdnem egy évig tartó fokozatos előkészítést igényelt. Csak a nyelvi adatok szakszerű, több szempontú, egzakt és következetes kódolása teheti lehetővé a komplex kutatási célok maradéktalan megvalósulását. A dimenziók sokfélesége (tér – országhatár; határon inneni és túli 18 település; idő; társadalom), a nyelvi korpusz kutatási célok szerinti különbözősége (a variabilitás vagy azontúl területi kötöttség vizsgálata is), az egy-egy címszónál lejegyezhető nagyszámú változatnak a számbavétele kapcsán többször szembesültünk a számítógépes feldolgozás „fekete vagy fehér alapelvű” működésének és az élőnyelv dinamikusságának nehezen összeegyeztethető voltával.

Az adatokat a kódolás mellett jelenségtípusok és fogalmi körök szerint is rendeztük. A terminológiai elkülönítés azért szükséges, mert míg az előbbi csoportosítási szempont az alaktani, utóbbi a szókincstani kérdőív jelenséghordozóira áll fenn. A jelenség, jelenségtípus elvont fogalom, melyet a jelenséghordozón (morfológiai szerkezet/lexéma) keresztül vizsgálhatunk. Adott jelenséghordozó – bizonyos szempontból mint „invariáns” elem – többféleképpen realizálódhat, melyeknek osztályozása (és ezzel együtt kódolása) több szinten, a minősítés- és az értékelés-törzstábla segítségével történik a kérdőívkeretben. Az informatizált adatok besorolása kiegészül egy harmadik szintű – kérdőívkereten kívüli – osztályozással is, ezzel együtt az értékelést összesen három szinten (minősítés, értékelés, összesített értékelés) végezzük (1. táblázat).

A minősítés (első szint) tágabb kategória, mely elsősorban az egyes variánsok megterheltségének (gyakoriságának) kimutatásához, a szóföldrajzi vizsgálatok számadataihoz szolgál alapul. Állásfoglalásunk, hogy az adott hívómondatra „bejövő” válaszok közül csak azokat tekintjük a hívómondathoz tartozó jelenséghordozó *variáns*ainak, melyek a mindenkori kérdőív vizsgálati szempontjából relevánsnak tekinthetők. Az eltérő variánsokat indexszámokkal jelöljük és vezetjük fel a kérdőívkeretbe pl. V1, V2 stb. A mindenkori kérdőív vizsgálati szempontjából nem relevánsnak tartott válaszokat *további adatokként* rögzítjük a kérdőívkeretben, és szintén indexszámokkal jelöljük az eltérő adatokat (T1, T2 stb.). Az elemzés szakaszában a további adatok listázása azért is lényeges, mert a téves válaszok mellett olyan adatokat is felölel, amelyek orvadtaként is funkcionálhatnak, illetve más kutatási területtel foglalkozók számára is megbízható nyelvi anyagot nyújthatnak, például a pszicholingvisztika (megakadás-jelenségek) vagy a kognitív nyelvészet (mentális lexikon) területén.

Az értékelés (második szint) szűkebb kategória, mely bizonyos szabályokat követ attól függően, hogy az értékelt jelenséghordozó – pontosabban annak realizációi – milyen jelenségtípust vizsgálnak (vö. Jelenségtípusok/fogalmi körök törzstábla). Az erre vonatkozó elveket a kérdőívkeretben következetesen alkalmaztuk, de technikai kikötést, szabályt a programban nem tettünk. A minősítés során indexszámmal megkülönböztetett variánsokat (V1, V2 stb.) az értékelés-törzstábla szerint S (standard), D (dialektális), SPS (szuperstandard), SBS (szubstandard) vagy I (irreleváns) adatként értékelhetünk a vizsgált jelenségtípustól függően. A szuperstandard és a szubstandard terminus (vö. Lanstyák 1997: 16) az íkes ragozás paradigmasorába tartozó variánsokra áll, a standard, dialektális megnevezés pedig a területi kötöttség jelölésére vonatkozik. Értékelés-törzstábla szerint irreleváns csak az a nyelvi adat lehet, amely pusztán alakváltozatokban él, területi kötöttség nem állapítható meg.

A minősítés során indexszámmal megkülönböztetett további adatokat (T1, T1, stb.) minden más értékelési szinten további adatként (T) értékelünk.

Az értékelés többszintű lehetőségei a vizsgált jelenségtípustól függően

I.	II.	III.
Minősítés	Értékelés	Összesített ért.
V1, V2...	S	S (standard)
V1, V2...	D	D (dialektális)
V1, V2...	SPS	I (irreleváns)
V1, V2...	SBS	I (irreleváns)
V1, V2...	I	I (irreleváns)
T1, T2...	T	T (további adat)
[-]	[-]	[-] (adathiány)
nincs adat	nincs adat	H (kérdőív hiány)
nincs adat	nincs adat	E (nem értékelt)

Az egy hívómondatra megadott adato(ka)t végül együttesen is értékeljük (harmadik szint). A kérdőív sokszínűségét szem előtt tartva ezen a szinten is tovább vittük a korpusz kutatási célok szerinti tagolását, egyes elemek kizárhatóságát egyik-másik adathalmazból. Alapesetben az összesített értékelést az értékelés-törzstábla irányítja. Mivel kutatási céljaink között az egyik legfontosabb a dialektális–standard szembenállás, illetve ennek mozgása, ezért ebből a szempontból nem releváns, s ezért elkülönítendő adatokat, következetesen ezen a szinten is irreleváns (I) adatoknak nevezzük. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a változásvizsgálat egyéb típusaira nem használhatók pl.: az ikes igék ragozásánál standard, szubstandard, szuperstandard értékelés (vö. LANSTYÁK–SZABÓMIHÁLY 1997: 16).

A kimutatásokban nem torzíthatják a végeredményt, ezért kiszűrhető külön csoportban szerepelnek a nem értékelt adatok (E), ide tartoznak a kapcsolókérdések és a kérdőív hiányosságaiból fakadó értékelhetetlen hívómondatokra adott válaszok. Külön jelölést kapott a kétféle adathiány (H, [-]) is abból a szempontból, hogy a gyűjtés körülményeivel (pl. adatközlő életkora, mentális állapota) vagy a szóban forgó denotátum kiszorulásával, nem ismeretével van összefüggésben (1. táblázat).

5. A nyelvi korpusz informatizálását megelőző előkészítés során felmerülő problémák újabb vizsgálati lehetőségek sorát tárta fel. Munkánk befejező részében említünk ezek közül néhányat! Érdemes lenne a tájszavak, területileg kötött változatok vizsgálata abból a szempontból, hogy a regionális változat gyakoriságát hogyan befolyásolja az a tény, hogy morfológiai szerkezetben (pl. *tengeriszár*, *málészár*) vagy önálló lexémaként áll. Másképpen: a nyelvjárási jelenségek megmaradása összefüggésbe hozható-e a morfológiai szerkezettel? Bizonyos valódi tájszavak ugyanis már csak az összetett szavak tagjaiként élnek nyelvünkben pl. *szemevilága*, *szembogár*; vagy olykor a morfológiai kombináció teszi az összetételt valódi tájszóvá pl. *szárnyasegér*.

További adalékkal szolgálna annak történeti-etimológiai elemzése is, hogy nyelvünk idegen eredetű szavai miként váltak a nyelvjárási beszéd részévé (pl. *früstök*, *finánc*, *kóperta*, *retikül*), s ennek milyen szóföldrajzi tanulságai vannak.

A kérdőív több címszava rámutat a hangszimbolikára, tehát alapot adhat olyan izgalmas megfigyeléshez, hogy a hangutánzás, hangulatfestés motivált szavai milyen táji elkülönülést mutatnak, illetve funkcionális keretben szemlélve milyen szerepe van ebben a nyelvi szocializációnak, kognitív nyelvészeti szempontból pedig a konceptualizációnak pl. *trüszköl-prüszköl-hapcokol*; *lubickol-lobácsol-pancsol-pocskol* (vö.: JUHÁSZ DEZSŐ 1998: 133–138).

A nyelvi szocializáció és a konceptualizáció szerepe a variabilitás kérdéskörétől sem idegen. Pl. *szítál* (a folyamat a hangsúlyos), *ködöl* (a természeti jelenségből indul ki), *szemerkél*, *szemetel* (a *szem* itt *csepp* értelemben szerepel); szemléleti különbség pl. *sündisznó*, *süinkutya* vagy a tárgyak használati elkülönítése mennyire fontos az adott közösségben pl. kosarak különböző fajtái.

Mi minden hozhatja létre ezen kívül a variációk gazdagságát? Pl. az előtag önálló lexémaként való továbbélése pl. *katica*. Hogyan hat az érzelmi többlet a változatok gyarapodására?

A korpuszunk alapján több kérdést vet fel a morfológia és dialektológia részterületeinek összefonódása: melyek azok a magyar nyelvet jellemző morfológiai műveletek, amelyek tájszavakat eredményezhetnek pl. *elvonás*, *selypes-selyp*, illetve amelyek alkalmasak a nyelvjárási és a köznyelvi alak megkülönböztetésére pl. *állni-állani*? Hogyan függ össze a tájszavak létrejötte és a képzők produktivitása? Tipizálhatók-e a képzők abból a szempontból, hogy inkább köznyelvi vagy nyelvjárási változatokat hoznak létre? A játékos morfológiai műveletek mennyire kedveznek a dialektálissá válásnak vagy maradásnak pl. *kancsi*, *püfli*? Történeti alaktani vizsgálatokkal megállapítható lenne, hogy a tájszavak milyen mértékben őrzik meg az eredeti tövet (pl. *mensz*), illetve hogy a nyelvjárásokban sokkal több tő él-e passzív tőként?

Köszöntőkönyvünk ezen fejezetében első összegzését adtuk azoknak a kérdésfeltevéseknek, amelyekig a hármás határ mentén gyűjtött anyag informatizálásának megindulásakor eljutottunk. Reméljük, hogy a következő köszöntőkönyvben már munkánknak egy szintetizáló, teljesebb igényű beszámolójával köszönhetjük Révay Valériát.

P. LAKATOS ILONA–T. KÁROLYI MARGIT–IGLAI EDIT

### Hivatkozott irodalom

- BALOGH LAJOS–KISS G. GÁBOR 1992. A magyar nyelvjárások atlaszának számítógépes feldolgozása. In: KONTRA MIKLÓS szerk. Társadalmi és területi változatok a magyar nyelvben. Budapest, 1992. *Linguistica. Series A. Studio et dissertationes*, 9. A MTA Nyelvtudományi Intézete. 5–7.
- BALOGH LAJOS–KISS G. GÁBOR 2002. Analitikus elemzési lehetőségek A magyar nyelvjárások atlaszának számítógépre vitt anyagán. In: SZABÓ GÉZA–MOLNÁR ZOLTÁN–GUTTMANN MIKLÓS szerk.: IV. Dialektológiai Szimpozion. Szombathely. 41–54.
- BODÓ CSANÁD 2007. Követéses geolingvisztikai vizsgálat Moldvában. In: GUTTMANN MIKLÓS–MOLNÁR ZOLTÁN szerk. V. Dialektológiai Szimpozion. Szombathely. 37–47.
- GRÉCZY-ZSOLDOS ENIKŐ 2006. Két kötet Északkelet-Magyarország XVII–XIX. századi nyelvéről. *Magyar Nyelv* 369–70.
- HEGEDŰS ANDREA 2002. Nyelvjárás atlaszok egyesítési lehetőségei. In: SZABÓ GÉZA–MOLNÁR ZOLTÁN–GUTTMANN MIKLÓS szerk. IV. Dialektológiai Szimpozion. Szombathely. 120–127.
- HEGEDŰS ATTILA 2005. A változó nyelvjárás. Piliscsaba.
- JUHÁSZ DEZSŐ 1997. A romániai magyar nyelvjárások atlaszának kiadástörténeti, nyelvi és településtörténeti tanulságaiból. *Magyar Nyelv* 199–207.
- JUHÁSZ DEZSŐ 1998. A hangutánzás nyelvtörténeti és nyelvföldrajzi kérdéseire. In: SZABÓ GÉZA–MOLNÁR ZOLTÁN szerk. III. Dialektológiai Szimpozion. Szombathely. 133–138.
- T. KÁROLYI MARGIT–P. LAKATOS ILONA 2006. A többdimenziós nyelvföldrajzi ábrázolás lehetőségei a hármás határ menti korpuszban. *Magyar Nyelvjárások* 83–95.
- KISS JENŐ szerk. 2001. *Magyar Dialektológia*. Osiris Kiadó, Bp.
- KISS JENŐ 2007. Kihívások és lehetőségek előtt a magyar dialektológia. In: GUTTMANN MIKLÓS–MOLNÁR ZOLTÁN szerk. V. Dialektológiai Szimpozion. Szombathely. 8–16.
- P. LAKATOS ILONA szerk. 2002. Mutatványok a hármás határ menti nyelvhasználat kutatásából. Bessenyei György Könyvkiadó, Nyíregyháza.
- P. LAKATOS ILONA–T. KÁROLYI MARGIT Társadalmiság a területiségben. In: ZELLIGER ERZSÉBET szerk. *Nyelv, területiség, társadalom MNyTK*. 228. szám. Budapest, 2007: 300–308.
- LANSTYÁK ISTVÁN–SZABÓMIHÁLY GIZELLA 1997. *Magyar nyelvhasználat–iskola–két nyelvűség*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.
- LIZANEC P. M. 1992. *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza*. Akadémiai Kiadó, Bp.
- RÉVAY VALÉRIA szerk. 2003. *A XVII–XIX. századi levelek Északkelet-Magyarországról. Örökségünk* Kiadó, Nyíregyháza.
- RÉVAY VALÉRIA–MIZSER LAJOS 2004. *Tanulmányok Bereg, Máramaros, Szatmár és Ugocsa XVII–XIX. századi nyelvállapotáról. Örökségünk* Kiadó, Nyíregyháza.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD 2006. Két könyv az északkeleti régió nyelvjárástörténetéhez. *Magyar Nyelvjárások* 137–43.
- VARGHA FRUZSINA SÁRA 2007a. Nyelvi változás A magyar nyelvjárások atlasza hangfelvételeiben. In: GUTTMANN MIKLÓS–MOLNÁR ZOLTÁN szerk. V. Dialektológiai Szimpozion. Szombathely. 279–188.

- VARGHA FRUZZSINA SÁRA 2007b. A magyar nyelvjárási hangoskönyv és elemzési lehetőségei.  
In: Zellinger Erzsébet szerk. Nyelv, területiség, társadalom. Budapest. 429–443.
- VÉKÁS DOMOKOS 2007. Számítógépes dialektológia. In: GUTTMANN MIKLÓS–MOLNÁR ZOLTÁN szerk. V. Dialektológiai Szimpozion. Szombathely. 289–293.